

AZ ÍRÓK ÉLETRAJZI ADATAI

APOR PÉTER, altorjai, báró, 1676-ban született, atyja Apor Péter korán elhalt és nagybátyja, a nagyhatalmú tanácsúr Apor István neveltette. Kolozsvárt, majd Nagyszombatban tanult a jezsuitáknál s filozófiai és jogi doktorátust szerzett. A Habsburg háznak hűséges híve volt, ezért a Rákóczi-szabadságharc idején kuruc fogságba került. A Habsburgok és a katolicizmus szolgálatában szerzett érdemeiért küüllőmegyei főispán, majd háromszéki főkapitány lett, 1713-ban bárói rangot kapott. Az 1717. évi tatár beütés alkalmával a Székelyföldről ő háritotta el a veszedelmet. 1744-ben III. Károly arany nyakláncot adományozott neki és főkormányszéki tanácsosnak választották, de a hivatalt nem vállalta el és megmaradt főkirálybírónak. 1747-ben megvakult. 1752-ben halt meg Altorján. Főműve: «Metamorphosis Transylvaniae azaz: Erdélynek régi együgyü alázatos idejiben való gazdagságából ez mostani kevély, cifra felfordult állapotjában koldusságra való változása», melyet 1736-ban írt. «Lusus mundi» címen megírta családja és rokonsága történetét és «Synopsis mutationum notabiliorum» című művében az egykorú erdélyi eseményeket jegyezte fel, ez utóbbi magyar versekbe is foglalta. Ugyancsak versben írta meg fogsága történetét és az erdélyi nemes familiákat. A Metamorphosis-t és a Lusus mundi-t, továbbá a Synopsis-t Kazinczy Gábor adta ki először (Altorjai báró Apor Péter munkái, Pest, 1863.), verses műveit és levelezését Szádeczky Lajos (két kötet, Budapest, 1903.). A Metamorphosis szép új kiadása 1926-ban jelent meg Wildner Ödön gondozásában. Életrajzát megírta Balló István (Altorjai báró Apor Péter életrajza és működése, Csíkszereda, 1897.).

RÁKÓCZI FERENC, II. 1676-ban született Borsiban, atyja Ferenc választott erdélyi fejedelem, anyja Zrínyi Ilona volt. Apja korai halála után anyja Thököly Imréhez ment feleségül és tevékeny részt vett annak szabadságharcában. Miután Munkács várát a császáriak bevették, Rákóczit és

húgát elszakították anyjuktól, aki második férjét követte törökországi száműzetésébe és Ausztriában neveltették őket. Rákóczi 1694-ben tért vissza Magyarországra, mint Sárosmegye örökös főispánja. Megbarátkozott Bercsényi Miklós gróffal, aki felnyitotta a fiatal főúr szemét arra a törvénytelen elnyomásra, melyet Bécs gyakorolt a magyar nemzet felett és rávette, hogy lépjen érintkezésbe a francia királlyal, akinek szövetségében kivívhatja ősei fejedelemségét és a nemzet szabadságát. Terve kitudódott és 1701-ben elfogták, de a bécsújhelyi börtönből sikerült megszöknie, Lengyelországba menekült és onnan indította meg 1703-ban szabadságharcát. 1705-ben Magyarország vezérlő fejedelmévé választották s az erdélyi fejedelmi címet is elnyerte. A szatmári béke után, melyet sohasem ismert el (1711) Lengyelországba, majd Franciaországba távozott, végül 1717-ben a szultán hívására Törökországba költözött és 1735-ben halt meg Rodostóban. Főműve latin nyelven írt «Vallomásai», emlékiratait franciául írta meg. Vallomásait, melyekből szemelvényeket közöltünk, Domján Elek fordította magyarra (Miskolc, 1903), emlékiratait Thaly Kálmán (Budapest, 1872). Életrajzát megírta Asztalos Miklós: II. Rákóczi Ferenc és kora, Budapest, 1935.

MIKES KELEMEN, zágoni, 1690-ben született Zágonban, atyja Pál, anyja Thorma Zsófia volt. Gyermekkorában tért át a katolikus vallásra és a kolozsvári jezsuitáknál tanult. 1707-ben családja bejuttatta II. Rákóczi Ferenc udvarába apródnak, azaz «belső inas»-nak. 1711-ben bejáró lett. Urát elkísérte a száműzetésbe is. Ennek halála után kegyelemért folyamodott, de nem kapta meg s így haláláig Törökországban élt. 1761-bei halt meg Rodostóban. Vallásos tárgyú munkákat fordíttatott és leveleket írt képzeletbeli néniéhez. Leveleit először Kulcsár István adta ki Szombathelyen, 1794-ben, azóta több kiadásban jelentek meg.

SZAKÁL (BARTH) FERENC 1657-ben született Kolozsvárt, jómódú unitárius szász asztalosmester volt, 1692 és 1726 között gyakran viselte a céhmesteri tisztséget. Szász eredete ellenére magát mindig magyarul, Szakál-nak írta és naplóját is magyarul fogalmazta, mint a vele kortárs többi kolozsvári szász naplóiíróink (Segesvári Bálint, Linczegh János, Vizaknai Briccius György). A Rákóczi-szabadságharc első éveiben az óvári városnegyed felelősségteljes kapitányi tiszteletet viselte, de

az 1704-ik év végén több polgártársával elhagyta a kurucok által ostromlott várost és csak 1711-ben tért vissza. Az unitárius egyház szász részről való gondnokának választotta s ilyen minőségében vett részt a főtéri nagytemplom 1716-ban történt kikényszerített átadásában. 1726 után halt meg. Naplója, mely több helyen megrongálódott és hiányos, a «Történeti Emlékek a magyar nép községi és magán életéből» című sorozat II. kötetében jelent meg (Pest, 1860.).

DANIEL ISTVÁN, vargyasi, báró, 1684-ben született székely főrendű unitárius családból, atyja Daniel István főkirálybíró, anyja Kemény Zsófia volt. A Rákóczi-szabadságharc kitörésekor Brassóba menekült, de a kurucok elfogták és kényszerítették, hogy velük tartson. Ettől kezdve hűségesen szolgálta Rákóczi ügyét, előbb Magyarországon Forgách Simon hadsegédjeként, majd ennek fogságba jutása után Erdélybe kerülve, Pekri Lőrinc tábornok hadsegédje lett. Ez utóbbinak halála után lányát, Polixénát 1709-ben feleségül vette, ekkor tért át a református vallásra, melynek buzgó követője lett. A szatmári békekötésnél mint a Moldvába menekült erdélyi nemesség képviselője vett részt. Kegyelmet nyerve, 1740-ben bárói rangot kapott, majd 1745-ben udvarhelyszéki főkirálybíróvá nevezte ki a királynő. 1774-ben halt meg. Főbb munkái: a fiához intézett *Monita paterna* (Szeben, 1750), melyet lánya Polixéna, br. Wesselényi Istvánné (id. Wesselényi Miklós anyja, maga is termékeny vallásos író) magyarra fordított és a *Descriptio vitae* (Szeben, 1764). Ehhez csatolta az erdélyi protestánsok sérelmeiről szóló emlékiratát, melyért a könyvet elkobozták, őt magát pedig megbüntették. Magyar fordítása a Daniel Gábor: A vargyasi Daniel-család eredete, Bp. 1896. c. műben jelent meg.

HERMÁNYI DIENES JÓZSEF 1699-ben született Olasztelekén, atyja Péter református lelkész, anyja Verebélyi Ötves Sára volt. A székelyudvarhelyi és a nagyenyedi kollégiumban tanult, melyeknek akkori diákéletét önéletrajzában érdekesen írja le. 1728-tól kezdődőleg 7 évig Torockószentgyörgyön, azután haláláig Nagyenyeden volt pap. 1763-ban halt meg. Életében csak vallásos tárgyú munkái láttak napvilágot, 158 kötetre menő hatalmas kéziratos hagyatékában történelmi, földrajzi, teológiai dolgozatok, németből és franciából fordított munkák maradtak fenn, többek közt egy nagyterjedelmű, érdekes

anekdótagyűjtemény is. Önéletírását Kelemen Lajos adta ki a Minerva Könyvtár c. sorozatban Kolozsvárt, 1925-ben.

BETHLEN KATA, bethleni, grófnő, 1700-ban született Bonyhán, atyja gróf Bethlen Sámuel, anyja Borsai Nagy Borbála, nagyatyja Bethlen János történetíró (lásd az V. kötetben) volt. Buzgó református létére családja a katolikus gróf Haller Lászlóhoz kényszerítette, akivel a kor vallási villongásoktól fertőzött levegőjében igen boldogtalanul élt. Férje halála után gróf Teleki József vette feleségül, azonban már 1732-ben özvegy maradt. Első házasságából született gyermekeit a katolikus rokonság kényszerrel vétette el tőle, többi gyermekei hamarosan elhaltak, úgyhogy méltán írta magát ezután «árva» Bethlen Katának. Udvari papja, Bod Péter, akit maga költségén neveltetett, igazi jószágos nagyasszonynak írja le, aki valóságos anyja és orvosa volt a szegényeknek, életével példát mutatott másoknak, napjait kegyes elmélkedésekkel és szorgalmas olvasgatóssal töltötte, a mellett azonban mintaszerű gazdasszony is volt. Értékes magyar könyvtárát a nagyenyedi kollégiumnak hagyományozta. Művei: «Bujdosásnak emlékezetköve», Debrecen, 1733., «Védelmező erős pais», Szeben, 1759. és «Életének maga által való rövid leírása», hely és év nélkül. Ez utóbbit újra kiadta K. Papp Miklós, Kolozsvárt 1881-ben; összes műveit és leveleit két kötetben Szádeczky Kardos Lajos, Budapesten 1922—23-ban. Életrajzát megírta Hegyaljai Kiss Géza: Árva Bethlen Kata, Budapest, 1922.